

Яцишин М.М., кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права Волинського національного університету імені Лесі Українки

ЗАКОННІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП КРИМІНАЛЬНО - ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

Проаналізовано й охарактеризовано принцип законності кримінально–виконавчого права, який проявляється у забезпеченні верховенства закону, взагалі, та виконання покарання, зокрема, і передбачає його пріоритети перед іншими нормативними актами у цій сфері.

Ключові слова: Конституція України, кримінально–виконавче право, законність, злочин, судочинство, права людини, законодавство, ресоціалізація.

Основні принципи кримінального права закріплені у статті 5 Кримінально - виконавчого кодексу (КВК) України, а саме: невідворотність виконання і відбування покарань, законність, справедливість, гуманізм, демократизм, рівність засуджених перед законом, взаємна відповідальність держави і засудженого, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань (УВП) [1, с.21].

У даному дослідженні ставиться *мета* проаналізувати й охарактеризувати основний принцип законності, який на конституційних засадах регулює комплекс суспільних відносин, що виникають з приводу та у процесі виконання й відбування кримінальних покарань й застосування до засуджених засобів виправлення і ресоціалізації.

Більшість дослідників сучасного кримінально–виконавчого права (В.А.Бадира, І.Г.Богатирьов, О.М. Джужа, О.Г.Колб, В.М.Трубников, А.Х.Степанюк і ін.) вважає, що сучасне кримінально–виконавче право ґрунтується на принципах, що відповідають основним принципам побудови та функціонування національної правової системи, закріплених у статтях 8, 9, і 19 Конституції України: верховенства права, що передбачає неухильне дотримання правових принципів незалежно від міркувань стосовно їхньої політичної доцільності; найвищої юридичної сили Конституції України, згідно з якою закони та інші нормативно–правові акти мають прийматися на основі тільки принципів Конституції та відповідати їм (в іншому разі вони вважаються недійсними й не підлягають виконанню); визнання положень Конституції України нормами прямої дії, чим зумовлено безпосередній вплив конституційних приписів на суспільні відносини [2, с.9-12].

Відповідно до конституційних вимог визначилися й основні критерії принципу законності – відображення загальної спрямованості кримінально-виконавчої політики і законності в розвитку кримінально-виконавчої системи, визначення предмету, завдань і функцій кримінально-виконавчого законодавства. У Конституції України такі вимоги і критерії закріплені у багатьох статтях, які загалом складають основний зміст принципу конституційності, законності суспільного ладу України, де основні засади організації і діяльності українського суспільства визначаються і гарантуються Конституцією, а основні форми суспільної діяльності та інших суспільних відносин, у тому числі й відносин між державою та особою під час виконання кримінальних покарань, визначаються законами Української держави.

Так, у статті 6 Конституція України визначила, що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до Законів України (Постанова Верховної Ради України "Про стан боротьби із злочинністю та забезпечення законності в державі".- №640/97-ВР від 18.11.1997р.); Закон України від 05.11.1991р."Про прокуратуру"; Закон України від 15.12.1992р."Про статус суддів"; Закон України від 20.12.1990р."Про міліцію" і ін.).

Стаття 62 Конституції України встановлює, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну шкоду, завдану безпідставним звинуваченням і засудженням.

На практиці це важливе конституційне положення регулюється Законом України «Про попереднє ув'язнення» від 20 грудня 2005р. №3235-IV, згідно з яким попереднє ув'язнення є запобіжним заходом щодо обвинуваченого, підсудного, підозрюваного у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, та засудженого, вирок щодо якого не набрав законної сили. Тримання осіб, взятих під варту, відповідно до завдань кримінального судочинства, здійснюється на принципах неухильного додержання Конституції України, вимог Загальної декларації прав людини, інших міжнародних правових норм і стандартів поведіння з ув'язненими і не може поєднуватися з навмисними діями, що завдають фізичних чи моральних страждань або принижують людську гідність. Згідно зі статтею 6 Закону, особи, які перебувають у місцях попереднього ув'язнення, мають обов'язки і права, встановлені законодавством для громадян України, з обмеженнями, що передбачені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами [3, с.556-557].

У відповідності з п.14 статті 92 Конституції України – виключно законами України визначаються правові засади діяльності органів і установ виконання покарань. Тобто даний принцип має реалізовуватись з суворим

дотриманням Конституції і кримінально-виконавчого законодавства органами та УВП і їх посадовими особами. Цей принцип конкретизується у статтях КВК України, Законах України від 1 грудня 1994р. №264/94-ВР «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі»; від 1 жовтня 1996р. №392/96-ВР «Про застосування амністії в Україні»; від 10 липня 2003р. №1104-IV «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк»; від 23 червня 2006р. №2713-IV «Про державну кримінально-виконавчу службу України» та інших.

Важливі положення принципу законності в діяльності органів і УВП закріплені як правові норми та схвалені указами Президента України. Зокрема, на підставі Указів Президента України від 22 квітня 1998р. №344/98, від 12 березня 1999р. №248/99 та від 12 червня 2000р. №787/2000 був створений Державний департамент України з питань виконання покарань і визначений як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який безпосередньо реалізовує єдину державну політику у сфері виконання кримінальних покарань; Указом Президента України від 19 липня 2005р. №1118/2005 затверджене Положення про порядок здійснення помилювань тощо.

Крім того, окремі законодавчі положення конкретизуються постановами Кабінету Міністрів України та відомчими нормативно-правовими актами. Наприклад, постановою Кабінету Міністрів України від 1 березня 1999р. №286 визначена структура центрального апарату Державного департаменту; постановою від 1 квітня 2004р. №429 затверджені Положення про спостережні комісії та Положення про піклувальні ради при спеціальних виховних установах тощо.

Важливо, що вимоги цього принципу, відповідно до статті 9 КВК України, зобов'язують і засуджених, які відбувають покарання, виконувати встановлені законодавством обов'язки громадян України, неухильно додержуватись правил поведінки, які передбачені для засуджених, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших осіб, виконувати законні вимоги адміністрації органів і УВП. Невиконання засудженими своїх обов'язків і законних вимог адміністрації тягне за собою встановлену законом відповідальність.

Таким чином, підтримка режиму законності відповідно до принципу законності має виняткове значення при реалізації правообмежень, властивих покаранням, і виступає базовим як для вирішення завдань кримінально-виконавчого законодавства, так і для охорони прав та законних інтересів засуджених. Стосовно останнього, то таке положення в кримінально-виконавчому законодавстві закріплюється уперше.

Посилання

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар/А.Х.Степанюк, І.С.Яковець; за заг. ред. А.Х.Степанюка. –Х.: ТОВ «Одісей», 2008. -560с.

2. Конституція України. Текст Основного Закону з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду/огляд і коментарі В.Ф.Погорілка, В.Л.Федоренка. –К.: Наукова думка, 2006. -211с.

3. Збірник нормативних актів з кримінально-виконавчого права України/В.М.Трубников, Ю.В.Шинкарьов. –Х.: Харків юридичний, 2008. -684с.